

Biernat, Andrzej

"Ziemie polskie pod zaborem pruskim. Wielkie Księstwo Poznańskie 1815-1848. Studium historycznoprawne", Jan Wąsicki, Warszawa-Poznań 1980 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 73/3-4, 414-415

1982

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

prelegentów itp.). M. Wierzbicka analizując oblicze ideowe tych publikacji dochodzi do interesującego wniosku, że „model wychowawczy, stosowany w różnego rodzaju podręcznikach był, rzecz godna podkreślenia, w większości przypadków demokratyczny i tolerancyjny pod względem wyznaniowym i narodowościowym” (s. 394).

A.S.

Hubert Izdebski, *Historia administracji. Skrypt dla studentów I roku studiów administracyjnych*, Wydawnictwa UW, Warszawa 1980, s. 144.

Podtytuł omawianej książki jednoznacznie wskazuje adresata; wydaje się, że może okazać się ona przydatna także historykowi i to nie koniecznie adeptowi tej dziedziny wiedzy. Stanowi bowiem ona pierwszy polski, zwięzły przewodnik po zagadnieniach powszechnej historii administracji opatrzone wskazówkami bibliograficznymi. Pod pojęciem administracji autor rozumie „organizatorską działalność państwa za pomocą środków niewładczych czyli takich form, które nie łączą się bezpośrednio z zastosowaniem przymusu”, a realizowaną przy pomocy systemu biurokratycznego. Zdaniem autora wszystkie cechy administracji publicznej wykształciły się ostatecznie w okresie oświecenia, od tej zatem epoki zaczyna on omówienie zagadnienia (część I). W części drugiej zawarty został opis klasycznych instytucji administracji burżuazyjnej, co sprowadza się do omówienia politycznych, ustrojowych i gospodarczych podstaw kształtowania się i funkcjonowania administracji w XIX w. W tej części przedstawione zostało funkcjonowanie administracji w burżuazyjnych państwach dwudziestowiecznych. Część trzecia porusza problematykę administracji w państwach socjalistycznych oczywiście w rozwoju historycznym. Autor nie poświęca osobnego miejsca historii administracji polskiej, włączając ją w powszechny rozwój administracji, co jest szczególnie uzasadnione w odniesieniu do okresu porozbiorowego. Pozostaje jednak żywić nadzieję, że w niedalekiej przyszłości doczekamy się podobnego podręcznika, który będzie kładł główny nacisk na problematykę polską.

A.B.

Jan Wąsicki, *Ziemie polskie pod zaborem pruskim. Wielkie Księstwo Poznańskie 1815—1848. Studium historycznoprawne*, Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, Wydział historii i nauk społecznych, Prace Komisji Historycznej t. XXXIII, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa—Poznań 1980, s. 282.

Autor z godną uznania konsekwencją od bez mała lat trzydziestu przybliża czytelnikom wiedzę o losach ziem polskich, które znalazły się pod panowaniem pruskim. Omawiana książka jest trzecim z kolei tomem poświęconym zagadnieniom ustrojowym tych właśnie ziem. Dwa poprzednie, wydane w początkach lat sześćdziesiątych, dotyczyły Prus Południowych i Prus Nowowschodnich w latach 1793—1806. Obok rekonstrukcji ustroju ziem polskich, które weszły po roku 1815 w skład Prus autor postawił sobie za zadanie znalezienie odpowiedzi na pytanie o to czy istniała i na czym polegała odrębność ustrojowa tej części Prus w porównaniu do innych prowincji. Wywody swoje prezentuje autor na szerokim tle porównawczym. W rozdziale pierwszym omawia zmiany społeczne i ustrojowe jakie miały miejsce w Prusach w drugiej fazie nawały napoleońskiej a więc w latach 1808—1815. Rozdział drugi poświęcony jest genezie ustroju Wielkiego

Księstwa. Omówione zostały tutaj projekty z lat 1806 i 1813, uchwały kongresu wiedeńskiego, stosunek Wielkiego Księstwa do Związku Niemieckiego, wreszcie miejsce tej prowincji w ustroju całej monarchii pruskiej. W kolejnych rozdziałach autor omawia poszczególne instytucje ustrojowe (rejencja, landrat, wójt, ustrój miast itp.), prawne i sądowe (np. sądy pokoju, sądy ziemskie, sąd książęcy w Krotoszynie itp.) oraz organizację i funkcje zgromadzenia prowincjonalnego (Sejmu Wielkiego Księstwa Poznańskiego). W konkluzji autor dochodzi do wniosku, że W. Ks. Poznańskie „mimo przyrzeczeń nie otrzymało żadnych odrębności ustrojowych”. A wręcz przeciwnie, władze od samego początku starały się ziemie te włączyć całkowicie w pruski system ustrojowy. Działania takie napotykały na przeciwdziałanie społeczeństwa polskiego, które przystąpiło do tworzenia pozapaństwowych form organizacyjnych obejmujących z czasem coraz szersze kręgi społeczne — od ziemiaństwa poprzez mieszczan do ludności wiejskiej. Nie bez wpływu na świadomość ustrojową ludności polskiej był okres Księstwa Warszawskiego a przede wszystkim przykład autonomicznego Królestwa Konstytucyjnego, które było wzorcem w walce o autonomię tej części Prus.

A.B.

Jerzy Łojek, *Opinia publiczna a geneza Powstania Listopadowego*, Czytelnik, Warszawa 1982, s. 241.

Książka Łojka jest próbą analizy nastrojów panujących wśród społeczeństwa Królestwa Polskiego w ciągu kilku lat poprzedzających Powstanie Listopadowe. Ten ambitny zamiar autor próbował realizować w oparciu o dwa podstawowe źródła — ówczesną prasę oraz relacje szpiegów Wielkiego Księcia Konstantego. Oba źródła, choć niewątpliwie fascynujące i dla omawianego tematu fundamentalne, są jednak bardzo zdradliwe i wymagają głębokiej krytyki. Wydaje się, iż Łojek pominął jednak ten etap pracy historyka zadowolając się jedynie powtórzeniem narracji źródła. Ponieważ praca przeznaczona jest dla szerokiego kręgu czytelników, pierwsza jej część poświęcona jest omówieniu ogólnej sytuacji polityczno-prawnej Królestwa oraz podstawowych nurtów opinii publicznej. Całość rozważań autor osnuł wokół trzech — w jego opinii przełomowych wydarzeń, jakie miały miejsce w latach 1825—1830, które zmusiły ludność do zademonstrowania swojej postawy politycznej. Wypadkami tymi były: powstanie dekabrystów, wojna rosyjsko-turecka i sąd sejmowy, oraz rok 1830 w Europie. Trudno nie zgodzić się z tego typu koncepcją. Wydaje się jednak, iż obok tych trzech zwrotnych i brzemniennych w skutki wydarzeń, szarość życia codziennego w nie mniejszym stopniu wpływała na kształtowanie się nastrojów. Życie codzienne w mniej może efektywny sposób decydowało o postawie politycznej przeciętnego mieszkańca Królestwa. Wielkie wstrząsy jedynie uwidaczniały i wzmacniały już ustalone postawy. Stąd chciałoby się w pracy znaleźć uwagi o stosunku Warszawiaków i mieszkańców innych miast do stacjonujących tam oddziałów wojskowych rosyjskich, urzędników gorliwie wykonujących polecenia władz, szpiegów. Wydaje się, iż istotnym mogłoby być prześledzenie ogromnie ważnego a mało jeszcze wciąż znanego problemu kordonu konsumcyjnego Warszawy i jego wpływu na opinię publiczną. Wreszcie kwestie związane ściśle z problemami postaw politycznych i patriotycznych — obchody rocznic Konstytucji 3 Maja, śmierci Księcia Józefa, Kościuszki, pogrzeb Staszica czy z drugiej strony Zajączka. Te z pozoru drobne wypadki, dziś często pomijane przez historyka, były istotnym elementem życia. One codziennie